

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Віталій Ковальчук

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7523-2098>
kovalchuk1903@gmail.com

Антоніна Токарська

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0789-265X>
Antonina.S.Tokarska@lpnu.ua

УДК 340:11

ФІЛОСОФІЯ ДІАЛОГУ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Стаття та аналіз у ній стосуються сучасної якості діалогових взаємин владних структур із громадянським суспільством своєї держави. Проблематика охоплює змістову (семантичну) вагу риторики державних службовців у найгостріший період кризи в Україні. Узагальнено виважений діалог спирається на класичні константи, сформовані в усіх сферах суспільного життя. Уважливі засадничі сегменти діалогізації у суспільстві, ваги інформації, скерованої на вертикальну та горизонтальну комунікацію, потребу формування правової культури конструктивного діалогу та позиціонування мислення. Сформовано висновок та вироблена єдина концепція виваженої правової моделі діалогу державних представників і суспільства у кризовий період життєдіяльності. Людська свідомість формується у процесі спілкування у різних ситуаціях: у побуті, в процесі спільної фахової чи будь-якої іншої практичної діяльності. Оскільки слово є формою існування поняття і думки, то закономірним є висновок про те, що воно є узагальненням мислення та мовлення індивіда. Процес тривання усної комунікації – це мовлення у дії, завдяки якому індивідуальна свідомість кожної людини у діалозі формується і збагачується результатами суспільно-історичного розвитку людства. Кожний вербальний і невербальний сигнал – це своєрідний

знак, який використовується для здійснення задуму: передачі інформації або її збереження, чи формування громадської думки. Особливої ваги діалог набуває у період кризових станів і не лише.

Мета статті – привернути увагу до філософії потенційного характеру діалогічних взаємин державної влади із суспільством, його якісної комунікативної складової.

Ключові слова: філософія діалогу; правова комунікація; критичне мислення; риторика державних службовців; горизонтальна комунікація; вертикальна комунікація.

Гуманітарна сфера ХХІ ст. позначена новітніми “парадигмальними зрушеннями”, сягає насамперед активізованої воєнними діями комунікації суб’єктів, правової діалогічності/полілогічності у дискурсі. Дослідники актуалізували “комунікативні дії” (Ю. Габермас), “екзистенційний діалог” (М. Бахтін), “діалогічний антропологізм” (М. Бубер), “екзистенційну комунікацію” (К. Ясперс), “діалогічність мовців” (Т. Єщенко), “комунікативність тексту” (Ф. Бацевич), “текст-адресатність” (Н. Арутюнова, О. Воробйова, Т. Губарева), “засоби репрезентації діалогічності” (В. Шабуніна), “інтертекстуальність” (Г. Денисова, Т. Литвиненко, О. Переломова та ін.). Взаємодія влади і суспільства засобами комунікації – це провідна тема, яку вивчали Д. Андреев, А. Єрмоленко, Я. Жарков, В. Ковальчук, Н. Оніщенко, М. Присяжнюк, Є. Скулиш та ін.

Ключовими в діалогічності визнані категорії філософії мови, нарративу, дискурсу, комунікації, ментальності, мовленнєвої особистості, комунікативного акту та ін. Оцінка діалогічності мовленнєвої особистості сформована за критеріями текстової діяльності, виплеканими впродовж тисячолітньої історії еволюції мистецтва риторики, її ціннісно-моральних та антропологічно-онтологічних критеріїв. В основу діалогу та мисленнєвих процесів особистості закладений “принцип системної взаємодії комунікантів”, або інтеракціональність. Вивіреною є модель діалогу, вибудована на зверненні-відповіді. Якщо сегментувати всі критерії діалогічності, то виразними, проте й неоднозначними, на підставі мовленнєво-мисленнєвої діяльності особистості кваліфікують семантику висловлювань, прагматику та герменевтику.

Недостатній рівень співпраці влади із суспільством вчені оцінюють як “одну із хронічних проблем української держави”¹. Парадигма стосується якості усного спілкування влади з суспільством, зокрема однієї з його форм – змістових ознак комунікації, яка віддзеркалює герменевтичну її сутність. Усне мовлення у трьох його основних проявах – вигук, діалогічне (відповіді на запитання, дискусії) та монологічне (особиста думка, висловлювання) мовлення – це відповідальна за імідж сфера діяльності кожного урядовця й очільника влади. Комунікація в усній формі загалом і кожна його форма зокрема несуть семантичну вагу висловлювань для владних фахівців, які здебільшого здійснюють вертикальний за змістом

¹ Л Шрагіна, *Психологія вербальної уяви: функціонально-системний підхід* (Києво-Могил акад 2016) 31.

діалог із єдиною мотиваційною метою – розвитку соціально-економічної і політичної системи в Україні. Це основний показник мисленнєвої фаховості, їхнього рівня володіння проблематикою, вміння доносити ідеї, розкривати істину, переконувати слухачів своєю професійною вправністю.

Питання організації діалогу влада – суспільство перебувають у полі зору лінгвістів, культурологів, філософів, і дещо менше – правників. Щоправда, більше уваги приділяли ті, хто в добу античності започатковували теорію красномовства: Аристотель, Сократ, Платон, Квінтіліан та ін. Сучасні вчені займаються риторикою. З. Куньч, Г. Городиловська, І. Шмілик, О. Олійник, П. Лісовський та інші звертали увагу на вдалі виступи і способи їх виголошування. Проте поза їхньою увагою залишалися питання ефективної взаємодії державної влади з громадянами у кризових періодах суспільного буття.

У Польщі першим прибічником, пропагандистом і творчим продовжувачем філософії діалогу був О. Ю. Тішнер, який на своїх семінарах вивчав тексти Ф. Розенцвайґа чи Е. Левінаса, що дуже виразно помітно в його доробку. Проте першоджерелами філософії діалогу була певна інтелектуальна ситуація, виражена у сучасних їй філософських напруженнях. Її можна визначити як реакцію на філософію свідомості, гуманітарну складову гуманістичної філософії.

Філософія свідомості починається з Р. Декарта (Картезія) (1596–1650), який шукав передусім шляхи до отримання знання, яке дає певність суджень. Від своїх початків давня філософія вивчала буття, істинну дійсність, те, що існує. Увесь цей досвід первісно освоювався і вибудовувався у процесі діалогу, який формувався еволюційно.

Мета дослідження – привернути увагу до філософії потенційного характеру діалогічних взаємин державної влади із суспільством, його якісної комунікативної складової.

В. Малахов у передмові до книги Я. Ключовського “Філософія діалогу” так пояснив суть номінативного словосполучення:

протягом останніх років воно стає щодалі більш звичним для нашого освіченого співвітчизника, та й сам напрям думки, здається, таки здобуває для себе законне місце в інтелектуальному ландшафті епохи. Нехай із часів появи вагомих праць Г. Когена, Ф. Розенцвайґа, М. Бубера, які поклали початок сучасній філософії діалогу, минуло вже заледве століття – тим відрадніше, що їхнє запізніле визнання на наших теренах нарешті все ж відбулося².

Перевиробництво інформації стає ґрунтом для недоброчесного діалогу. Інформаційні меседжі зосереджуються на:

- 1) прямій неправді;

² В Малахов, ‘Де кілька слів про діалог та філософію діалогу’ в Ключовський Я, *Філософія діалогу* (пер з пол, Дух і Літера 2013) 7.

- 2) ненадійності джерел посилання;
- 3) надмірі негативного емоційного контенту (гнів, ненависть, розчарування тощо);
- 4) дисбалансі довіри та недовіри до влади;
- 5) ненадійності (низький професіоналізм) “експертів”, блогерів та ін.;
- 6) обмеженості поглядів лідерів громадської думки;
- 7) мові ворожнечі;
- 8) агресії в реальному житті, яка породжена в соціумі неправдивим інформуванням у соцмережах³.

Суспільні відносини віддзеркалюють інтерсуб’єктивні взаємини у формі перемовин, які є найбільш репрезентативними для розуміння змісту взаємодії держави і громадян.

Слово “діалог” походить від грецького *dialogos*, що означає “поділений” або “поширений” логос – смисл, що переходить межі індивідуальних свідомостей і стає спільним надбанням учасників його обговорення. Діалог як такий жодним чином не зводиться лише до дискусії. Вільна дискусія, безперечно, являє собою невід’ємний елемент повноцінного наукового і громадського життя; за своєю суттю вона є своєрідним інтелектуальним двобоєм: кожен з учасників дискусії прагне утвердити власну точку зору як єдино правильну й продемонструвати неспроможність точки зору свого опонента. Не випадково в основі терміна “дискусія” – латинське дієслово *discutio*, що значить “трощу”, “розбиваю”, “руйную”.

Однак це не означає, що ми применшуємо конструктивний діалог:

<...> у сучасному світі найчастіше спрямований на досягнення взаєморозуміння і взаємне збагачення його учасників: власне кажучи, ми маємо бути вдячні партнерам у діалозі вже за те одне, що вони показують нам предмет нашого спільного зацікавлення з такого боку, з якого ми самі ніколи б його не побачили⁴.

Цю здатність очищати і вдосконалювати людину діалог передбачає і зберігає з метою внутрішнього налаштування на мирне розв’язання проблем, що розвивають здатність до багатовимірного сприйняття реальності. Ось цей моральний ресурс діалогічності й акумулює в собі і випромінює в нинішній ситуації надто непростий світ сучасної “філософії діалогу”⁵.

В основу своєчасної правової комунікації – ефективної і відповідальної, – покладено мистецтво привернення й утримання уваги, які сегментовані в чотирьох вимірах: змістові (стосуються змістового наповнення промови); психологічні (пов’язані з поведінкою промовця та психологічними

³ Розвиток медіаграмотності в Україні: аналітичний документ (національний проєкт з медіаграмотності “Фільтр”) <https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/231121_medialiteracy.pdf> (дата звернення: 25.01.2022).

⁴ Ян Ключовський, *Філософія діалогу* (пер з пол, Дух і Літера 2013) 8.

⁵ Там само.

особливостями аудиторії); невербальні (зумовлені позамовними засобами спілкування); вербальні (мовні засоби прикрашування стилю)⁶.

За слухним визначенням Я. Ключовського, ‘філософія діалогу – це галузь філософування, котра зростає на ґрунті визнання саме діалогу ключовим, визначальним елементом людського буття’⁷.

Предметне значення мовного виразу в діалозі може бути істинним або хибним, а семантика виразу, тобто його зміст, може бути зрозумілим чи незрозумілим, може бути неоднозначним. Аналіз суджень лише з точки зору їх істинності чи хибності виявляється недостатнім, вужьким для вивчення діалогу влади як компоненту мовленнєвої і – ширше – професійної діяльності. У практиці висококваліфікованих представників влади мовлення виступає переважною категорією у тісному зв’язку з елементами досконалості мислення.

Оскільки наша проблематика стосується більше філософсько-правової сфери (йдеться про комунікативну аксіосферу і систему, герменевтичні аспекти сприйняття і тлумачення подій, фактів і явищ, ціннісні аспекти творення смислів у процесі правосприйняття), то візьмемо до уваги методологію, “на якій будується сформована філософська система”, що базується на принципі *bootstrapping* (самозабезпечення): дія теорії впливає на її зміст та значення, і навпаки⁸.

Н. Кушакова-Костицька вважає, що

найхарактернішим методологічним концептом теорії є метасистемний перехід – еволюційний процес, згідно з яким найвищі рівні складності й контролю генеруються для створення інтегрованої філософської системи, або світогляду, що пропонує відповіді на більшість фундаментальних питань, які стосуються світу, людства та його найвищих цінностей⁹.

Сучасна філософська “методологія пізнання тяжіє до рефлексії”, яка ґрунтується на уявленнях про розум, по-кантівськи – це “чуття розуму”. Наші сучасники стверджують про те, що такий стан не може бути ні створений штучно, ні повторений. Він індивідуальний, самотутній. Ніхто не мислить однаково. Кожний, споглядаючи дійсність, оцінює її особливо. Кожний опис характеру ситуації в державі буде не подібний на чийсь інший. Це стосується й інтерпретування наративу державного доповідача. Рецепт слухачів буде неоднаковою. Тому універсалізувати всі методи для аналізу діалогу/полілогу складно й неможливо.

Дослідники вибудовують методологічно-логічну модель аналізу діалогу, яка охоплює усне спілкування, а саме: це додержання принципів

⁶ З Куньч, Л Городиловська, Г Шмілик, *Риторика: підручник* (Львівська політехніка 2015) 415.

⁷ Ключовський (н 4) 17.

⁸ Н Кушакова-Костицька, *Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні* (Логос 2019) 23.

⁹ Там само.

права (аксіологічні цінності, антропологічні пріоритети, верховенство права, духовна культура, свобода, засаднича мета всього змісту діалогу – це прогрес у розвитку суспільства та побудова правової держави)¹⁰.

Нормативна діяльність державних промовців часто обмежується поясненням та оцінкою окремих фактів без урахування широкої, системної обумовленості. Спікери, як і лінгвісти, зосереджуються на деталях, втрачаючи з поля зору мовлення як системну цілісність, без урахування ймовірних різотлумачень сказаного. Мовокористувач зацікавлений насамперед у вирішенні своїх проблем, які виникають, а не як широкі системні – співвідношення (змісту і мовлення), вони його зазвичай не цікавлять¹¹.

Крім “свого” контексту, мовців подекуди ще цікавлять лінгвістичні огріхи. Лише зрідка в поле зору потрапляють інформаційно-когнітивний наслідок і можливість скеровувати комунікацію, оперувати своєю “мовленневою системою” у конструктивному руслі.

К.-О. Апеля зауважує, що суб’єктом можливої згоди влада – суспільство є не потойбічна “свідомість взагалі”, а реальне історичне суспільство. Воно може бути лише тоді адекватно зрозумілим, коли суспільство, як суб’єкт науки, зокрема й соціальної, водночас розглядає себе і емпірично, і критично крізь призму необмеженої комунікації¹².

Багато віків погляди вчених розділялися щодо того, що таке правильна комунікація. “Ідеальна комунікація” у Ю. Габермаса, подібно до К.-О. Апеля, висуває на місце трансцендентального суб’єкта суспільство, або “самоконститууючий рід”. Однак поняття роду у Ю. Габермаса так само амбівалентне, як і поняття комунікативної спільноти в К.-О. Апеля. З одного боку, Ю. Габермас виходить з реально існуючого суспільства, з другого – звертається до ідеалу суспільних відносин. Останній, як і в К.-О. Апеля, зводиться до інтерсуб’єктивної взаємодії індивідів і припускає досягнення істинної згоди учасників комунікації. Істинна згода, зі свого боку, потребує від учасників дискусії здатності відрізнити буття від видимості, сутність від явища, існуюче від належного, щоб бути компетентним у питаннях, які обговорюються¹³.

Р. Декартові вдалося встановити точку *fundamentum inconcussum*, яка має ознаки достовірності, а також очевидності, що конче зумовлено когнітивними свідомісними процесами учасників комунікації.

Спостереження за тим, як відбувається спілкування державної влади і суспільства, дає можливість висувати: на тлі буденної свідомості воно ні в якому випадку не може бути спрощеним чи примітивізованим, як і не має бути побудоване виключно на вузькоспеціалізованій термінологі-

¹⁰ *Право і прогрес: запити громадського суспільства* (Оніщенко Н ред, Наукова думка 2020) 346.

¹¹ М Бугайски, *Язык коммуникации* (пер с польск, Гуманитарный центр 2010) 391.

¹² А Ермоленко, *Коммуникативна практична філософія: підручник* (Лібра 1999) 36.

¹³ Там само.

сиці, яка відштовхує слухачів. На тлі воєнної, природних, пандемічних й економічних криз та за відсутністю ідей, як швидко виформувати антикризовий діалог із суспільством, подекуди вже спостерігалася втрата шансу нарощування людського потенціалу та суспільного державотворчого розвою. До прикладу (і це є показовим фактором неорганізованості всіх державних ланок на побудову правового діалогу) такою є проблема зовнішнього протиправного маніпулювання громадянською свідомістю окремих партій. Пропаганда створювала численні психологічно-інформаційні атаки, на які суспільство не одержувало професійної адекватної відповіді. Так з'являються паспортизовані в Донбасі “громадяни РФ”, ідеї проведення виборів або референдумів, амністія для бойовиків тощо. За відсутності потужних інформаційних “добре відлагоджених” сигналів на окупованих територіях не були створені національні інститути протистояння ворожим медійним намірам. Спотворені “постправдиві” нарративи посадовців виникають і потребують спростувань.

Кожна словесна маніпуляційна зумисність, перетворена на еквілібристику, нівелює довіру до комунікатора (державного діяча). “Біотичний” різновид суспільних відносин щоразу асоціює природу риторики до соціально-правових відносин із потребою ‘аналізу правових підстав щодо їх виникнення, правових засад реалізації та правових наслідків’¹⁴.

У полілозі з громадянським суспільством, його структурами та інститутами така взаємодія відповідно до міжнародного права увиразнює зміст демократичних кроків щодо захисту нашої держави, її принципів як європейської складової ‘розвитку всіх сфер життєдіяльності людини’¹⁵.

В аналізі змісту нарративів держава – суспільство звернемо увагу на виконання ключових завдань. На нашу думку, огляд соціологічних даних віддзеркалює основні діалогові тренди українського громадянського суспільства.

Починаючи із 2019 р., найбільше українців вразили події та новини, пов’язані із COVID-19; зростання цін та агресія РФ.

25,9 % – громадян перебували на вістрі обговорення новин про COVID-обмеження;

23 % – переживали неояснене зростання цін;

11,1 % – включалися в обговорення імовірного широкомасштабного нападу РФ на Україну. Тепер ця цифра переважає всі інші на 98 %.

33 % опитаних висловили недовіру до вакцинації. 94,6 % українців відчули зростання цін у 2021 р., однак переконань у підтримці малозабезпечених громадян на цю тему не виявлено.

Змінити свідомісну “картину світу” уможливилює діалог, який має вивести державних речників “на принципово новий рівень”. Він концент-

¹⁴ П Лісовський, *Суспільна риторика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* (Кондор 2015) 98.

¹⁵ *Право і прогрес: запити громадського суспільства* (н 10) 28.

рується на умовах: уніфікованого та збалансованого подання коментарів, меседжів від топових представників влади; постійному розвінчуванні ворожих фейків від високих посадових осіб; систематичному поширенні достовірної інформації через офіційні джерела інформації. Праця удосконаленої суспільної та державотворчої правової комунікації повинна вибудовуватися на перспективу.

На тлі геополітичних подій різко змінилися показники оцінки діяльності влади від початку 2022 р. Лише один місяць (січень) демонструє різке зростання уваги суспільства до дій влади. Тематика війни та миру переважила на 98 % всю проблематику і зайняла перше місце. На каналах 1+1, СТБ, НАШ, Новий канал та інших медіа зазвучали контраверсійні меседжі на вказані вище теми. Після опитування 1 050 громадян України інформацію відмічено у 2,2 % респондентів віком від 18 років у всіх населених пунктах. Похибка становить 4,1 %¹⁶.

Діалогове протистояння таким системно небезпечним засобам впливу на громадянське суспільство має стати для української виконавчої влади та парламенту першорядним завданням:

1. Дотримуватися підходу: “пояснювати, не брехати”. Уникати будь-яких ризиків нанесення шкоди істині.

2. Повною мірою виконувати “Доктрину інформаційної безпеки України”.

3. Створити урядовий центр, що займатиметься моніторингом, аналізом інформаційних атак та відповіддю на них.

4. Співпрацювати з громадянським суспільством щодо перевірки фактів, моніторингу й оприядлення агентів зловмисних інформаційних впливів: сформуванню вагому засадничу парадигму. Ухвалити законодавство, що братиме до уваги безпекові аспекти інформаційної теми, а також забезпечуватиме дотримання прав і свобод, рівний доступ до медіа та ін.¹⁷

“Свідоме управління” діалогами (влада – суспільство) полягає у проактивній комунікації, конструктивному впливі на особистість, в її культурній адаптації до розуміння мовленнєвих ситуацій, інтелектуалізуванні її мислення і обмеженні неефективних реакцій на дійсність¹⁸.

Основна причина незвертання уваги на комплексне сприйняття виголошення діалогу засобами мови – це “свідома або неусвідомлена надія на саморегуляцію системи”.

Неоднакова семантична наповненість риторичних як внутрішніх, так і скерованих на зовні меседжів про стан справ у державі представниками урядових організацій і парламентарів не сприяє зняттю підвищеної

¹⁶ Київський міжнародний інститут соціології <<https://www.kiis.com.ua>> (дата звернення: 01.02.2022).

¹⁷ Приборкати гідру: як протистояти інформаційній агресії Кремля. Рекомендації до інформаційної політики (Інтерньюз-Україна) <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Pryborkaty-gidru_yak-protystoyaty-informatsijnij-agresiyi-Kremlya.pdf> (accessed: 02.02.2022).

¹⁸ Бугайски (н 11) 392.

конфліктогенності населення і не повертає довіру до влади. Свідомість не творить одвічних стереотипів, як це є у Р. Шопенгауера, З. Фрейда та ін. Сфера бачення світу “свідомо-психічно здійснюваних дій та образів” стає вторинною щодо свідомості. Стереотип “владі треба довіряти” не працює.

“Розмивання” інформаційного сигналу у різноспрямованих діалогах творить наративи недовіри до державних управлінських інститутів. Суспільство не довіряє як суцільній критичній комунікації, так і такій, яка побудована лише на похвальній. Тільки об’єктивний контекст із глибоким аргументованим аналізом причин та очікуваних наслідків може збалансувати в діалозі критичну ситуацію у державі та долати маніпуляційні впливи на громадянську свідомість, а ‘полярні ідентифікації створюють феномен суспільного розмежування, яке в суспільстві часто сприймається як розкол’¹⁹.

До кожного діалогу влади має бути вироблений правовий підхід. У наших умовах у державної влади, представників різних її гілок, цей підхід повинен відповідати принципів взаємоузгодженості, універсалізованому у широкому (міжнародно-правовому) контексті, зокрема й на підставі філософської системності критичного мислення. При цьому не відкидаємо потреби влади почути новітнє бачення розв’язання проблем. З цією метою актуалізується інноваційна схема модерування діалогу, що цілком виразно відчутно у воєнний час у щоденних промовах Президента України. Його виступи змістовні, чіткі і такі, які відповідають запитам нашого трагічного сьогодення. Монологи і діалоги стислі, побудовані з апелюванням до усієї світової громадськості, що викликає зростання іміджу В. Зеленського. Президентська і дипломатична моделі комунікації (як внутрішньої, так і міжнародної) сформували ту, зауважену філософами “києвоцентричність” (Н. Талеб), яку історик Т. Снайдер характеризує як започаткований Україною цілком новітній історичний час сутнісних змін світового масштабу.

Ще одна вагома складова, на яку покликані впливати комунікатори постійно – це знання когнітивних особливостей представників різних верств суспільства. У сегменті людського буття референція хоча й відбувається через економічний, політичний, сімейний тощо екзистенціали, реакції на владні дискурси визрівають на рівні культурологічних сенсів, психічного стану індивіда та його ставлення до суспільних цінностей. А “понятійні вузли” аксіосфери сформовані, за спостереженнями відомого вітчизняного філософа М. Поповича, із ментальності ‘людей із пануючими в еліті ідейними конструкціями’²⁰.

¹⁹ Л. Нагорна, *Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань* (ІПіЕНД ім І Ф Кураса НАН України 2011) 6.

²⁰ Н. Попова, ‘Герменевтичні практики і проблема їх філософського осмислення’ (автореф дис канд філос наук, 2001) 521.

Висновки. У сучасній основі нової гуманітарно-гуманістичної філософії актуалізується дилема подолання розбіжностей, які розколюють суспільство і не мобілізують до відповідальності за це державних інституцій та їхніх представників, усього суспільства. Наявний традиційний універсалізм, який іменують “гуманітарним”, зберігає віковічну практику ведення діалогів державної влади і суспільства, однак у процесах загострення настроїв відбувається цілковито нова артикуляція суспільних проблем, ускладнених як внутрішніми, так і зовнішніми ворожими впливами на суспільство та невмінням різних експертів їх збалансовано пояснювати. Хоча у кризовий період риторика в державі назагал сутнісно змінилася.

Питома вага спекуляцій у процесі діалогу викликає потребу привернення уваги державних органів до вироблення універсалізованої стратегії і тактики взаємодії із суспільством (*postfaktum*) як запобіжних заходів, які випереджають негативні наслідки. Зміст діалогу як першочергового інструменту встановлення верховенства права і демократизації суспільства та досягнення миру в ідеалі артикулює модерування і збалансування суспільних ідей представників суспільства для постійного аналізування і їхнього вдосконалення з метою запобігання тенденційних змін у сучасному бутті. Як ніколи нам потрібна єдина позиція, збалансована суспільною енергією, скерована на перемогу.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Yermolenko A, *Komunikatyvna praktychna filozofia: pidruchnyk* (Libra 1999) (in Ukrainian).
2. Kunch Z, Horodylovska L, Shmilyk H, *Rytoryka: pidruchnyk* (Lvivska politekhnik 2015) (in Ukrainian).
3. Kushakova-Kostytska N, *Filosofsko-pravovi zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini* (Lohos 2019) (in Ukrainian).
4. Lisovskyi P, *Suspilna rytoryka: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv* (Kondor 2015) (in Ukrainian).
5. Nahorna L, *Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan* (IPiEND im I F Kurasa NAN Ukrainy 2011) (in Ukrainian).
6. Shrahina L, *Psykhohohiia verbalnoi uiavy: funktsionalno-systemnyi pidkhid* (Kyievo-Mohyl akad 2016) (in Ukrainian).

Edited and translated books

7. Bugajski M, *Jazyk komunikacii* (per s pol'sk, Gumanitarnyj centr 2010) (in Russian).
8. Klochovskyi Y, *Filosofia dialohu* (per z pol'sk, Dukh i Litera 2013) (in Ukrainian).
9. Malakhov V, ‘Dekilka sliv pro dialoh ta filozofiiu dialohu’ v Y Klochovskyi, *Filosofia dialohu* (per z pol'sk, Dukh i Litera 2013) (in Ukrainian).

Віталій Ковальчук, Антоніна Токарська

10. *Pravo i prohres: zapyty hromadskoho suspilstva* (Onishchenko N red, Naukova dumka 2020) (in Ukrainian).

Theses

11. Popova N, 'Hermenevtychni praktyky i problema yikh filosofskoho osmyslennia' (avtoref dys kand filos nauk, 2001) (in Ukrainian).

Websites

12. 'Pryborkaty hidru: yak protystoiaty informatsiinii ahresii Kremlia. Rekomendatsii do informatsiinoi polityky (Interniuz-Ukraina)' <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Pryborkaty-gidru_yak-protystoyaty-informatsijnij-agresiyi-Kremlya.pdf> (accessed: 02.02.2022) (in Ukrainian).
13. 'Rozvytok mediahramotnosti v Ukraini: analitychnyi dokument (natsionalnyi proiekt z mediahramotnosti "Filtr")' <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/231121_medialiteracy.pdf> (accessed: 25.01.2022) (in Ukrainian).

Vitaliy Kovalchuk
Antonina Tokarska

PHILOSOPHY OF THE DIALOGUE OF THE STATE AND SOCIETY

ABSTRACT. The article and its analysis concern the current quality of dialogue between the authorities and the civil society of their country. The issue covers the semantic weight of the rhetoric of civil servants in the most acute period of the crisis in Ukraine. In general, a balanced dialogue is based on classical constants formed in all spheres of public life. The basic segments of dialogue in society, the importance of information aimed at vertical and horizontal communication, the need to form a legal culture of constructive dialogue and positioning of thinking are taken into account. The conclusion is formed and the uniform concept of the balanced legal model of dialogue of state representatives and a society in a crisis period of vital activity is developed. Human consciousness is formed in the process of communication in different situations: in everyday life, in the process of joint professional or any other practical activity. Since the word is a form of existence of concept and thought, it is natural to conclude that it is a generalization of thinking and speech of the individual. The process of continuing oral communication is a speech in action, through which the individual consciousness of each person in the dialogue is formed and enriched by the results of socio-historical development of mankind. Each verbal and nonverbal signal is a kind of sign that is used to implement the plan: the transmission of information or its preservation, or the formation of public opinion. Dialogue acquires special importance in times of crisis and more.

The purpose of the article is to draw attention to the philosophy of the potential nature of the dialogical relationship of state power with society, its qualitative communicative component.

KEYWORDS: philosophy of dialogue; legal communication; critical thinking; rhetoric of civil servants; horizontal communication; vertical communication.